

ЛІТЕРАТУРА

1. Виявлення, попередження і розгляд випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : метод. матеріали для працівників освіти / [авт.-упор. : С. Буров, І. Дубиніна, Ю. Онишко, Л. Смилова, М. Ясиновська]. – К. : Видав. дім «КАЛИТА», 2007. – 36 с.
2. Дубровська Є. Насильство в школі : аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні / Є. Дубровська, М. Ясенівська, М. Алексєєнко. – К. : Жіночий консорціум України, 2009 – 34 с.
3. Ольвеус Д. Жестокость среди школьников и ее жертвы / Д. Ольвеус // Перспективны: сравнительные исследования в области образования. – 1997. – № 2. – С.115 – 146.
4. Система захисту дітей від жорстокого поводження : навч.-метод. посіб. / Л. Волинець, Т. Дорошок, М. Євсюкова та ін. ; [ред. : К. Левченко, І. Трубавіна] ; Держ. соц. служба для сім'ї, дітей та молоді, Міжнар. жіночий правозахис. центр «Ла Страда Україна». – К. : Держсоцслужба, 2005. – 395 с.

Оксана Городецька,

канд. пед. н.,

Тернопільський обласний

комунальний інститут

післядипломної педагогічної освіти

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА В ШКОЛІ

У статті порушена проблема насильства в школі. Подано характеристику типів жорстокого поводження з дітьми. Окреслено шляхи запобігання шкільному насиллю.

Oksana Horodetska

RELEVANCE OF THE PROBLEM OF VIOLENCE AT SCHOOLS

The article features the problem of violence in schools. It describes the types of cruel treatment against children. Ways of child abuse prevention at schools are outlined.

Соціально-правовий захист дітей і охорона дитинства визнані в Україні стратегічним загальнонаціональним пріоритетом і є важливою складовою державної політики. Проте більшість українських громадян недостатньо обізнана з правами дітей, що зумовлено, передусім, суспільно-історичним та політико-економічним розвитком нашої держави, де права людини завжди порушувалися. Сьогодні багато молодих батьків не хочуть брати на себе відповідальність за їх виховання дітей, що призводить до порушення прав і свобод дітей.

Актуальність проблеми захисту і зміцнення прав дитини є очевидною, що зумовлює підвищення обізнаності дорослих щодо дискримінації прав дітей та шляхів запобігання цьому ганебному явищу.

Насильство – це спосіб, що забезпечує панування, владу людини над людиною; примус, який відбувається всупереч волі того, проти кого він спрямований; зазіхання на людську свободу [3]. Вчені розрізняють такі види насильства (табл. 1).

Таблиця 1

Види насилля

Фізичне	Психічне	Моральне	Релігійне	Духовне	Сексуальне	Інформаційне	Економічне
Побиття рукою, іншими предметами, штовхання, ляпаси, викручування рук, нанесення тілесних ушкоджень.	Глузування, пригнічення волі, образа, приниження, примус, пліткарство, шантаж, зневага, нехтування.	Заякування, погрози.	Примушування до участі в релігійних обрядах.	Позбавлення людини змоги вчитися і розвиватися.	Сексуальна експлуатація людини.	Насильство здійснене з допомогою ЗМК, використання інформації для негативного впливу на особистість	Умисне позбавлення однієї людиною іншої житла, одягу, майна чи коштів.

Сучасні засоби масової комунікації (медіа) мають значний вплив на взаємостосунки дорослих і дітей, оскільки задають взірці суперечливої поведінки, провокуючи таким чином насильницькі дії неповнолітніми. В обігу сьогодні існує поняття «**медіанасильство**», яке застосовують для характеристики певних жанрів, окремих сцен і характеру взаємодії у комунікаційному процесі [4, с. 208].

Виокремлюють кілька видів медіанасильства:

- контактне фізичне насильство (зображення ударів, ляпасів, штурханів тощо);
- озброєне насильство (із застосуванням вогнепальної, тупої або ріжучої зброї);

- насильство проти злочинців;
- фізичні тортури;
- військове насильство [4, с. 208–209].

До медіанасильства відносять також зображення погроз фізичного насильства та психологічне насильство, коли люди піддаються публічному приниженню. Вплив сцен насильства, представлених у медіа (фільмах, іграх тощо) – тема, яка найчастіше потрапляє в епіцентр громадського обговорення. Опираючись на результати наукових досліджень, можна виділити **основні наслідки демонстрування сцен насильства на розвиток особистості**: *імітація*, яка збільшує частоту насильницьких дій у реальному житті під впливом медіа; *агресія* – формування особистісних рис глядача, схильного до насильницьких дій; *заликування* – відчуття страху і зростання тривожних станів, які пригнічують розвиток особистості [4, с. 209]. Загалом, медіаконтент опосередковано впливає на дії людей. Власний досвід і враження інших людей із безпосереднього оточення, зазвичай, виявляються вагомішими, ніж враження, здобуті з медіа.

Жорстоке ставлення – безжалісні, грубі дії, які завдають потерпілому фізичних чи психічних страждань (мордування, систематичне заподіяння тілесних ушкоджень чи побоїв, позбавлення їжі, води, одягу, житла тощо), принижують людську гідність, шкодять розвиткові дитини, завдають емоційної шкоди шляхом зумисних дій, а також недбалим ставленням батьків, вихователів чи інших осіб [3]. Вчені виділяють наступні типи жорстокого поводження з дітьми: фізичні покарання, фізичні знущання, побиття; дитина є свідком знущань над іншими членами сім'ї; сексуальне насильство, інцест; використання привілеїв дорослих; заликування; погрози; використання громадських установ; ізоляція; емоційне насильство; економічне насильство.

Жорстоке поводження з дітьми в подальшому формує з них соціально-дезадаптованих людей, не здатних створювати повноцінну сім'ю, бути гарними батьками, а також є поштовхом до відтворення жорстокості по відношенню до власних дітей. Варто зауважити, що будь-яке насильство над дитиною – фізичне або психологічне – заборонене законом. Проте доводиться констатувати, що система роботи навчальних закладів, а особливо інтернатних, побудована за принципом кругової поруки приховування фактів шкільного насильства. Згідно з даними дослідження, проведеного у 2012 році, кожна десята дитина скаржитися на жорстокість з боку батьків, кожна дванадцята – страждає від образ однокласників, двадцята – від вчителів. Виявлено, що найбільш конфліктним оточенням є шкільне та сімейне [3].

Батьки і вчителі повинні ознайомлювати дітей з їх правами, і, головне – навчити ними користуватися. Потрібно, щоб школа і сім'я перестали перекладати один на одного відповідальність, і згадали, що навчальні заклади створені для дітей, а не навпаки. У школі дитина частіше підпадає під вплив так званих малих форм насильства. Сучасна педагогічна практика попри всі проблеми, труднощі та недоліки, залишається основним інститутом соціалізації особистості, її становлення і розвитку. Сьогодні у деяких школах діють шкільні психологічні служби для надання допомоги учням у розв'язанні конфліктів, тобто шкільна медіація. Метою цих програм є розвиток у школярів навичок врегулювання конфліктів ненасильницьким шляхом.

Проведене опитування «Насильство в школі – аналіз проблем та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні» засвідчило, що 82% опитаних педагогів вважають насильство над дітьми актуальною проблемою, тоді як 9% – заперечили даний факт [3]. На проблему насильства у школі вказали і діти. Серед 9–11 річних кількість ствердно відповіли 76% хлопчиків та 72% дівчаток; серед підлітків (12–14 років) цей показник склав 86% і 85% відповідно, серед юнацтва (15–16 років) – 93% та 95%. На нашу думку, це свідчить про усвідомлення учнями явища насильства. Поширення насильства серед дітей підтверджують також 95% опитаних педагогів [6]. Результати опитування також показали, що підлітки найбільше підпадають під такі форми насильства: фізичне, сексуальне та психологічне, трохи менше – під економічне.

Активне висвітлення проблеми насильства в ЗМК дає змогу сформуванню у суспільстві загальний підхід до розв'язання цієї проблеми. Переважна більшість опитаних педагогів (84%) згодні із прийнятим визначенням: «Насильством є будь-які дії людини по відношенню до іншої, в результаті яких завдається шкода фізичному або психічному здоров'ю». З таким твердженням згодні 78% 15–16-річних хлопців-респондентів та 87% дівчат – їхніх однолітків [6].

Ідентифікація представлених форм насильства як таких серед респондентів-педагогів розподілилася наступним чином: переважна більшість опитаних вважають насильством побиття, приниження та сексуальні домагання – 96,1%, 85%, 88,6% відповідно; образи та позбавлення їжі відносять до проявів насильства 67,5% та 69% відповідно; псування чужого майна, ігнорування почуттів і потреб іншої людини визначають як насильство 47,3% та 40,1%; представлені форми психологічного насильства, такі як «навішування ярликів», використання прізвиськ, лихослів'я тощо прирівнюють до насильства 51,8%, 36,7%, 31% та 16% респондентів відповідно [6].

Опитування засвідчило, що шкільні вчителі більш схильні реагувати на так звані «тяжкі» прояви насильства фізичного або морального характеру (побиття або позбавлення їжі), ніж на приниження та образи. Однак не слід забувати, що для особистості дитини, яка ще формується, величезне значення мають так звані «легкі» форми насильства, а саме: використання прізвиськ, ігнорування почуттів і потреб, приниження тощо. З'ясовано, що приблизно третина учнів постраждали від насильства у школі. Біля 65% вказали на те, що кривдниками є їхні друзі. Зазвичай, насильства на вулиці та у школі зазнають як хлопці, так і дівчата 12–14 років [6]. Це дає підстави зробити школу основною ланкою протидії зазначеному явищу, місцем, де можуть формуватися нові, вільні від насильства, способи взаємодії дітей і дорослих.

Головним документом сучасності, що регулює законодавство щодо жорстокого поводження з дітьми на міжнародному рівні, є Конвенція ООН про права дитини, що була прийнята у 1989 році й ратифікована більш ніж 175 країнами світу. Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини у 1991 році й внесла відповідні зміни у національне законодавство згідно тих міжнародних стандартів, які зазначені у цьому документі. Також право дітей в Україні на захист від усіх форм жорстокого поводження гарантується Конституцією України, Законом України «Про охорону дитинства», Сімейним Кодексом України та ін. Законодавством закріплено перелік органів і установ, які займаються попередженням жорстокого поводження з дітьми: служба у справах сім'ї, молоді та спорту; кримінальна міліція у справах неповнолітніх органів внутрішніх справ; органи опіки і піклування; кризові центри; органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування та інші державні органи [3].

Представники цих органів приймають усні або письмові заяви про випадки жорстокого поводження з дітьми, випадки насильства над дітьми або погрози щодо їх вчинення.

У системі органів прокуратури також відбулися зміни. Зокрема, у Генеральній прокуратурі створене управління захисту прав дітей, а на місцях працюють ювенальні прокурори, котрі безпосередньо займаються захистом дитячих прав. Створено «телефон довіри», який повинен бути розміщений у кожному навчальному закладі на дошці оголошень.

Сьогодення вимагає від дітей чимраз швидшого та якіснішого входження у світ дорослих, що не завжди відбувається спокійно і без насильства. Дорослі прагнуть, аби процес соціалізації дітей відбувався якісніше та безпечніше, а тому переконані в необхідності проведення заходів та впровадження політики захисту дітей від будь-яких форм насильства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левченко К. Ставлення населення України до домашнього насильства / К. Левченко // Безпека життєдіяльності. – 2007. – № 9. – С. 6–7.
2. Левченко К. Чи може Україна стати вільною від тілесних покарань дітей? / К. Левченко // Безпека життєдіяльності. – 2007. – № 9. – С. 9–11.
3. Матеріали «Насильство в школі : аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wcu-network.org.ua/ua/defence-rights/publications/313/>; <http://www.wcu-network.org.ua/ua/network/source/1750/3712/>; <http://www.wcu-network.org.ua/ua/network/source/1750/3713/>.
4. Медіаосвіта та медіаграмотність : [підручник / упор. В. Іванов, О. Волощенко]. – К. : Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
5. Мудрик А. Социальная педагогика : учебник для студентов педвузов / А. Мудрик. – М. : Альфа-книга, 1999. – 184 с.
6. Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі : [навчально-метод. посіб. / упор. Є. Дубровська, М. Ясенівська]. – К. : Huss, 2011. – 96 с.
7. Фіцула М. Правове виховання учнів : методичний посібник / М. Фіцула. – К. : ІЗМН, 1997. – 148 с.